

тактовним; 13% - повинен розуміти студента, вміти поставити себе на його місце; 11,3% - враховує думки студента і не нав'язує своїх поглядів, вбачає в особі студента свого колегу.

Водночас висловлювання студентів не обмежується лише побажаннями на адресу викладачів. Більшість названих характеристик однаково стосуються студентів і викладачів: викладачі і студенти педагогічних спеціальностей - це майбутні колеги, в яких єдині плани і спільні цілі, тому, передусім, між ними має бути абсолютне взаєморозуміння, взаємодопомога. 143,7% викладачів також висловлюються за взаємодопомогу, такт між студентами й викладачами; 15,6% викладачів і 16,5% студентів - за взаєморозуміння. 10,4% студентів уявляють ідеальні взаємини з викладачами як рівноправні і дружні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вульф В. Б. Педагогика рефлексии / В. Б. Вульф, В. Н. Харькин. - М.: Магістр, 2001. - 112 с.
2. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. - М.: Педагогика, 1960. - 366 с.
3. Зязюн І. А. Рефлексія людини в гуманітарній філософії / І. А. Зязюн // Світло. - 1998. - № 1. - С. 6-9.
4. Лефевр В. А. Рефлексія / В. А. Лефевр. - М.: Бгито-Центр, 2003. - 496 с.
5. Липенко А. Ф. Теорія і практика формування [готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : автореф. дис. доктора пед. наук. 13.00.04 / А. Ф. Липенко. - К.: 1996. - 44 с.
6. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. - Одеса: Пальміра, 2006. - С. 238.
7. Слостенін В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенін. - М.: Просвещение,

Суттєва розбіжність думок студентів і викладачів спостерігається щодо шляхів оптимізації взаємин між ними. Якщо 26,5% викладачів бачать можливість покращити взаємини, змінивши власну позицію, то серед студентів так уважають лише двоє; 21,8% викладачів переконані, що саме вони мають бути доброзичливішими до студентів, поважати їхнє почуття власної гідності.

Слід зважати на те, що позиція "обвинувача" властива, на наш погляд, тим викладачам і особливо студентам, які мають низьку самооцінку, невисокий рівень самоповаги, або які недооцінюють себе, а тому і схильні недооцінювати інших. Зазначимо, що практично третині викладачів притаманні негативні тенденції в "Я-концепції". Усе це впливає на характер функціонування взаємин "викладач-студент" і оцінку їхніми учасниками цієї взаємодії.

1976. - 150 с.

8. Сухомлинський В. О. Лист про педагогічну етику / У Вибр. твори: в 5 т. / О. Сухомлинський. - Т. 5. - С. 591-600.
9. Рефлексивная психология и педагогика на рынке услуг / под ред. Г. Ф. Похмелькиной, И. А. Слободянюка. - Винница, 2001.
10. Рефлексивное управление : сб. статей / Под ред. В. Е. Лепского. - М.: ИП РАН, 2000. - 192 с.
11. Рефлексия в науке и обучении : сб. науч. трудов ; отв. ред. И. С. Ладенко. - Новосибирск, 1989. - 384 с. - (АН СССР ; Сиб. отд., Ин-т истории, филологии и философии).
12. Психология профессионального педагогического мышления / Под ред. М. М. Кашапова. - М., 2003. - 316 с.
13. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. - СПб.: Питер, 1999. - 720 с.

УДК 37.037

С. С. Марчук (Україна, м. Луцьк)

ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ К. Д. УШИНСЬКОГО В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

У статті розкрито сутність народних ігор, визначено різні підходи до їх класифікації. Виявлено оптимальні умови проведення рухливих народних ігор з урахуванням положень гуманістичної педагогіки і психології К. Ушинського.

Ключові слова: народна гра, рухлива народна гра, виховне значення гри, фізичне виховання, гуманістична спадщина К. Ушинського.

У зв'язку з процесами національного відродження зростає інтерес до народних духовних джерел і надбавь, до багатовікового народного досвіду. Адже саме там можна знайти насагу для розбудови нового суспільства, для формування високосвідомого, проінформованого національною ідеєю громадянина України. Для вирішення цих надзвичайно важливих завдань джерелом насаги і вірним дороговказом безперечно є педагогічна спадщина видатних вітчизняних педагогів, зокрема Костянтина Дмитровича Ушинського, яка

втілює в собі народний педагогічний досвід і народну мудрість, погляди на мету і завдання, зміст і методи фізичного виховання учнів.

У Національній доктрині розвитку освіти у XXI ст. зазначено: "держава повинна забезпечити збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь" [4; 4].

Аналіз фольклорних, літературних та історичних матеріалів свідчить про те, що в Україні, від найдав-

ніших часів біли самобутні форми і засоби фізичного виховання людей. Важливу роль у збереженні і зміцненні здоров'я нашого народу відігравала календарна обрядовість: свята, обряди, магичні дії, гадання, ігри, розваги, хороводи. У змісті календарної обрядовості українців значне місце посідають різноманітні рухливі ігри, забави, танці, хороводи, одноборства, фізичні вправи. Вони мали чітко визначене місце і виконувалися залежно від пори року та специфіки свята.

Народний досвід фізичного виховання найбільш повно описаний у працях Є.Сявавко "Українська педагогіка в її історичному розвитку" (1974), М. Стельмаховича "Народна педагогіка" (1985), А.Цюся "Фізичне виховання в календарній обрядовості українців" (2000).

Народні ігри, створені народом, так само як казки, приказки, загадки передаються з покоління в покоління. У їх змісті відображено національну психологію кожного народу. У всіх народів є чималий запас ігор, котрі певною мірою відображають побут народу [1; 169]. Перші збирачі українських народних ігор з'явилися в XIX ст. Це етнографічні праці Н. Маркевича (1860), П.Чубинського (1877), О. Богдановича (1877). Народні ігри як засіб фізичного виховання дітей високо оцінювали К.Ушинський, Є. Водозова, Є.Тихеева, С.Русова, О.Усова, В. Сухомлинський та ін. Фундаментальний психолого-педагогічний аналіз ігор здійснений у роботах Д.Ельконіна. Ігри мають тривалу історію розвитку і дуже тісно поєднуються із національними обрядами та звичаями. Тому використовують термін "народна гра", що передбачає ігрову діяльність людини відповідно до національних традицій народу.

Матеріали історико-етнографічних досліджень М.Грушевського, М.Миханька, І.Галька, В.Гнатюка, С. Килимника, О.Воропая, М.Стельмаховича, В. Скуратівського, Є.Пристауп, А.Вольчинського, А.Цюся, Г.Воробей, В.Левківа свідчать про те, що українські народні ігри дуже різноманітні й більшість з них утвердились у календарній обрядовості.

Народні ігри, відомі нам як забава, як форма фізичного загартування, ~ своєрідна школа виховання, що формує поетичне мислення і мистецькі смаки. Гра була вигадана ще первісними людьми як частина складного ритуалу, який мав на меті інтенсифікувати людську енергію для найповнішого впливу на явища природи і життя. Словесний текст ігор, який зараз, наприклад у весняних іграх має першорядне значення, довгий час був лише одним із елементів, і не найголовнішим, у комплексі ритмічного руху, жесту, вигуку. Дослідження ігор дає багатющий матеріал для з'ясування історичних основ формування української нації, коріння її звичаїв, вірувань і традицій.

Метою статті є розкриття сутності народних ігор та з'ясування актуальних ідей К.Ушинського щодо педагогічної організації ігрової діяльності у фізичному вихованні школярів. Завдання статті - визначення різних підходів до класифікації народних ігор, побудові оптимальних етапів їх проведення з урахуванням положень гуманістичної педагогіки і психології К.Ушинського.

К.Ушинський дитячі роки провів на хуторі Богданівна, поблизу м. Новгород-Сіверського в Україні. Костянтин Дмитрович у дитинстві грав разом із селянськими дітьми в українські народні рухливі ігри. У своїх спогадах він з теплотою згадує про своє дитинство, друзів, про навчання в Новгород-Сіверській гімназії. К. Ушинський зауважив яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор. На його думку, кожна народна гра містить у собі доступні форми навчання, вона спонукає дітей до ігрових дій, спілкування з дорослими.

Календарні ігри, які проводилися в певні пори року, як стверджує С.Килимник, літописці та церковні ієрархи називали грищами. На його думку, у нашого народу були такі основні ігри: біг, скакання вгору, через вогні, через воду, метання списів (копій), стрільба з лука, кулачні бої, гра в боротьбу родів, гра у війну, прикладні бої та багато інших, - це у хлопців. Серед дівчат проводились численні ігри, пов'язані з гаданням-ворожінням, із чаруванням, із мріями про майбутнє одруження, про щасливе подружнє життя і т. д. Головна гра - це хороводи великодні та зеленосвятські, пов'язані з ритуалами, плетіння та пускання вінків на воду, гра "Фортуна", "Ляля", "Тополя", "Морена", "Коструб" та інші. Ігри для хлопців бували досить бурхливі, дівочі - спокійні [7; 17].

Традиційні народні ігри комплексно впливають на особистість. Окрім виразного спрямування на фізичний розвиток, у них міститься потужний пізнавальний та емоційний заряд. Здебільшого в таких іграх рухи виконуються під пісенний супровід, а за змістом вони правильно відтворюють окремі трудові процеси. Тому їх неможливо розрізнити як окреме фізичне, морально-трудова, етичне або художнє виховання. Вони різняться швидше тим, що в одних були елементи боротьби, змагань, а в інших вимагалося більше пам'яті, уваги, сміливості, спостережливості.

Народні ігри, забави та розваги настільки різноманітні, що в єдиній класифікації важко відтворити всі особливості кожної з них. Тому дослідники систематизують ігри за різними ознаками: за використанням в них певних предметів, за періодом проведення, за віковим поділом, за спрямованістю впливу на розвиток фізичних якостей.

У народній педагогіці визначено дві групи дитячих ігор. Перша - це спонтанні ігри. Вони виникають самі по собі і часто є наслідуванням дій дорослих. У таких іграх яскраво відтворювались естетичні начала народного життя, побуту, праці, уявлення про честь, гідність людини. Такі ігри сприяють розвитку в дитини національного мислення, формують її характер.

До другої групи народних ігор умовно належать ігри, спеціально вигадані для розваги. В них здебільшого є правила, що створювалися століттями, шліфувалися і слугували вихованню у дитини спритності, рішучості, самостійності. Народні ігри завжди займали чільне місце в практичній роботі педагога. Це різні за формою проведення ігри (колективні, невеликими групами, тарами, з м'ячем, з віночком, стрічкою та багато інших).

Народні дитячі ігри умовно поділяють за порами року на весняні, літні, осінні й зимові. Наприклад, навесні діти бавились у "Шума", "Гуси", "Подоланочку". Літом були популярні ігри "Золоті ворота", "Косарі", "Коза-Дерева", "Хусточка", "Городки". Восени грали ігри "Гарбуз" (з піснею "Ходить гарбуз по городу"), "Зайчик" (з піснею "Заїньку за голівоньку"), "Квач", "Піжмурки". Улюбленими зимовими іграми були "Сніжинки" (з піснею) і "Миші" (з піснею), "Заслужений зайчик" (з піснею), "Кіт та миша" (з піснею "Ой до нори, мишко"), "День і ніч" [3; 207].

Разом із пробудженням природи від зимового сну на нашій землі починається цикл весняних народних свят, які супроводжуються піснями, іграми, хороводами. Дівчатка виводять весняні хороводи. Співаючи веснянки, беруться за руки й утворюють коло, півколо чи ключ і так рухаються під ритм пісні. Темп руху залежить від темпу пісні - швидкого чи повільного. Дорослі разом із дітьми водять хороводи ("Кривий танець", "Шум", "Довга лоза", "Огірочки", "Мак"). Зразки народних ігор, які використовують для забав, під час змагань, свят, весілля, збирання врожаю можна давати лише старшим дошкільнятам, а також пропагувати їх як засіб виховного впливу на дитину сім'ї.

У народних іграх текст подається як лічилка, примовка, перегукування. Це ігри "Панас", "їду, їду", "Звідки ти?", "Жмурки", "Горю-дуб", "Котилася бочка...", "На чім стоїш?", "Іваночку, покинь схованочку", "Зайчик і Бурчик", "Бочечка", "Квочка", "Ірву, ірву горішечки" та ін. [1; 173].

Рухливі хороводні ігри супроводжуються пісенним текстом. На першому плані - нескладні слова, рухи (ходіння в колі). Після закінчення слів, співу можливий біг. Найвідоміші серед таких ігор: "Огірочки", "Галя по садочку ходила", "Подоланочка", "Перепілочка", "Ой ягіл, ягілочка", "Іде, іде дід" та ін. Обрядові та звичаєві ігри передають характерні події з життя українського народу: початок жнив, косовицю, великодні та купальські ігри, калиту, веснянки (наприклад, гра "Розлилися води").

Ігри історичної та соціальної спрямованості відображають характер тієї епохи, коли вони склалися. В їхньому тексті трапляються архаїзми, коли гравцями є "пан", "король", "цар", "царівна". Це ігри "Король", "У короля", "Воротарчик", "Пускайте нас", "Нема пана дома", "У відьми", "Дзвін", "Прослужив я в пана рік", "Кружок" тощо.

Ігри побутової спрямованості відображають у своєму змісті буденне життя людей ("Жили у бабусі...", "Ой сусіди, сусідоньки", "Здрастуй, сусіде", "Куй-куй, ковалі...", "Як було у баби..."). Чимало серед них - із сюжетами про сімейне життя: "Батько", "Батько й діти", "Горшечки", "Гладушики", "Сімейка" тощо [1; 174-175].

Щоб народна рухлива гра пройшла успішно, треба знати етапи її проведення: організація дітей на гру; зацікавлення їх грою; пояснення правил; розподіл ролей; хід гри; підбиття підсумків гри. Ці етапи для

усіх вікових груп однакові, різні лише прийоми їх організації. Зупинимось на кожному етапі,

1. Організувати гру можна в по-різному. Заздалегідь домовляються, де учні зберуться, яку народну гру гратимуть і після якого сигналами почнуть її (удар у бубон, дзвіночок; вигук, сплеск). Зібрати дітей на гру можна й закличкою. Але робити це слід швидко, бо будь-яка затримка послаблює інтерес до гри.

2. Передусім варто викликати в учнів інтерес до гри. У цьому разі вони краще засвоять її правила й чіткіше виконуватимуть рухи, до того ж, відчують емоційне піднесення. Щоб зацікавити дітей грою, бажано заспівати їм пісню, загадати загадку, прочитати вірш відповідної тематики, показати атрибути, іграшки до гри. Можна також ознайомити учнів із дієвими особами, розповісти, як у цю гру грали в давнину.

3. Пояснення нової гри може здійснюватися по-різному, залежно від її виду та змісту. Якщо в грі є пісня, вірш, недоцільно розумувати їх із дітьми напередодні - бажано ввести їх у гру несподівано. Такий прийом принесе дітям задоволення. Ознайомлюючи учнів із новою грою, учитель повідомляє її назву, розкриває зміст і пояснює правила ще до початку гри. Зауважимо: пояснення змісту й правил гри має бути стислим, точним, емоційним.

4. Успіх гри залежить від розподілу ролей. Якщо народна гра проводиться вперше, то головну роль бере на себе вихователь, а потім доручає її й самим дітям.

Ігровою діяльністю учнів керує педагог. Його роль залежить від характеру гри, від кількісного та вікового складу гравців, від їхньої поведінки. Чим менші діти, тим активніше виявляє себе педагог. Участь у грі вчитель бере й тоді, коли не вистачає пари. Під час гри він дає вказівки дітям, оцінює їхні дії й поведінку, підказує доцільність виконання рухів. До того ж, дорослий має тримати в полі зору усіх дітей, стежити за самопочуттям кожного.

5. Уміле підбиття підсумків гри дає змогу реалізувати кілька завдань. По-перше, заспокоїти організм дитини. По-друге, визначити тих, хто правильно виконував рухи, виявляв спритність, швидкість, кмітливість і тямущість, дотримувався правил, виручав товаришів. Педагог аналізує, як вдалося досягти успіху в грі, чому, скажімо, "квач" швидко впіймав одних дітей, а інші жодного разу йому не попалися. Підбивати підсумки слід у цікавій формі, щоб діти мали бажання наступного разу досягти ще кращих результатів [2; 4].

К.Ушинський у творі "Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології" подає цікаві думки про важливість дитячих ігор у фізичному та моральному розвитку вихованців: уважно стежите за іграми дитини, вона тут виявляє свій духовний світ; ігри дитини провіщають її майбутнє; для дитини гра - дійсність, і дійсність, значно цікавіша, ніж та, що її оточує, цікавіша вона для дитини саме тому, що зрозуміліша; а зрозуміліша вона їй тому, що почасти є її власним утвором; у грі дитина живе, і сліди цього життя є глибшими, ніж сліди справжнього життя, в яке вона не

могла ще ввійти за складністю його явищ та інтересів; у ранньому віці гра має куди більше значення в розвитку дитини, ніж навчання; якщо дитина більше і діяльніше живе в грі, ніж у дійсності, то все-таки довкілля має найсильніший вплив на її гру; дитині, яка звикла командувати або підкорятися у грі, нелегко відучитися від цього і в справжньому житті [6; 295-297]. Актуальною є теза К.Ушинського про те, що гра тому і є грою, що вона самостійна для дитини; а через те будь-яке втручання дорослого в гру позбавляє її справжньої, формуючої сили [6; 297].

Під час проведення ігор для вчителя є важливим розуміння фізіологічного закону розвитку дитячого організму, сформульованого К.Ушинським: "змінюючи діяльність дитини, ви встигнете примусити її зробити значно більше і без втоми, ніж надаючи їй діяльності якогось одного напрямку". Він зазначав: "Примусьте дитину йти - вона стомиться дуже швидко, стрибати - також, стояти - також, сидіти - вона також стомиться, але вона поєднує всі ці діяльності і пустує цілий день, не стомлюючись" [5; 70]. Коли педагог, на думку Ушинського, засвоїв цей фізіологічний закон,

то він легко зрозуміє, чому так згубно діє на дитину будь-яка надто тривала і постійна односпрямована діяльність" [5; 70]. Зважаючи на таке переконання видатного педагога, слід на уроках використовувати різні види ігрової діяльності. К.Ушинський іноді під час уроків для відпочинку рекомендує розмовляти з дітьми про їх домашні заняття та ігри чи розповідати їм який-небудь цікавий анекдот.

Висновки. Значення творчості у фізичній грі є надзвичайно важливим. Але для правильної організації народних рухливих ігор важливе значення має урахування вікових особливостей. Практичний досвід показує, що розуміння дітьми змісту гри, її фізичного та інтелектуального задуму сприяє більшому захопленню нею, перевтіленню під час гри. Педагогічний досвід К. Ушинського послугує педагогам у сучасних умовах хорошим порадицею в організації ігрової діяльності школярів через народні ігри та забави.

Подальших досліджень, на нашу думку, потребує з'ясування специфіки вивчення комплексу рухливих ігор та забав у народній календарній обрядовості К. Ушинським.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посібник. / Алла Михайлівна Богуш, Неллі Василівна Лисенко. - К.: Вища школа, 1994. - 398 с.

2. Павлушкіна О. Українські народні рухливі ігри. / О. Павлушкіна і Палітра педагога. - 2008. - № 3. - С.3-4.

3. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / Мирослав Гнатович Стельмахович. - К. : Рад. школа, 1985. - 312 с.

4. Національна доктрина розвитку освіти // Осві-

та України. - 2002. - 23 квітня. - С. 4-6.

5. Ушинський К.Д. Твори в шести томах / Костянтин Дмитрович Ушинський. - Т.2. - К. : Рад. школа, 1954.-560 с.

6. Ушинський К.Д. Твори в шести томах / Костянтин Дмитрович Ушинський. - Т.4. - К. : Рад. школа, 1952.-518 с.

7. Цьось А.В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців / Анатолій Васильович Цьось. - Луцьк : НастирЧ 2000. ~ 376 с.

УДК373.21."71"(73)

Н.І. Мельник (Україна, ж Черкаси)

СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У США: ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ МИНУЛОГО

У статті розкрито особливості педагогічної діяльності засновників американської дошкільної освіти в контексті становлення американського суспільного дошкільного виховання. Визначено етапи розвитку та здійснено ретроспективний аналіз дошкільної освіти в США від появи перших дошкільних установ до початку ХХ століття. Діяльність провідних американських педагогів представлено в контексті історичного поступу та трансформацій у дошкільній освіті

Ключові слова: суспільне дошкільне виховання, педагогічна діяльність провідних американських педагогів минулого, становлення дошкільної освіти у США.

Останніми роками актуальності набувають дослідження з порівняльної педагогіки, які забезпечують вивчення передового педагогічного досвіду розвинених країн світу. Вхідження України до системи світового щільнізаційного процесу, освоєння загальнолюдських цінностей та культури новими поколіннями

відбувається через систему освіти. У Законі України "Про освіту" початковою ланкою визначено саме дошкільну освіту [2]. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") одним з пріоритетних напрямів виховання визначає розробку теоретико-методологічних аспектів національної системи вихован-